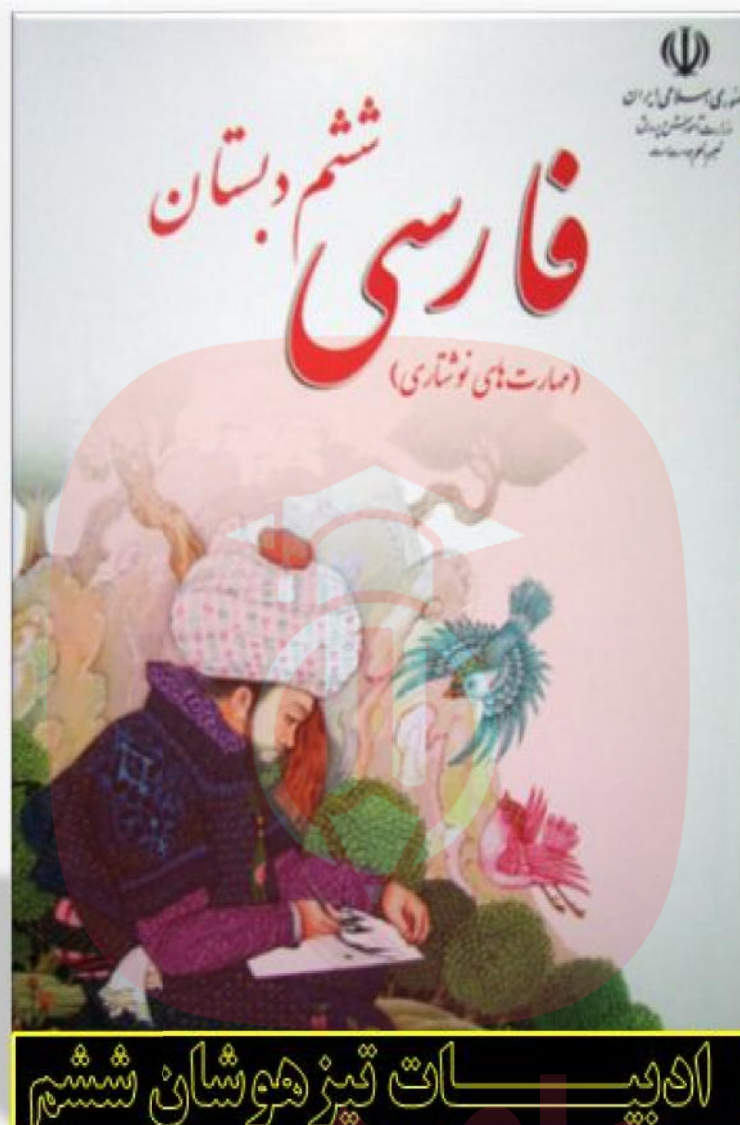

بخش دوم:

اسم
پسوند و پیشوند
ترکیب شناسی
حروف و ضمائر

نکات تستی ادبیات فارسی ششم دبستان

وبسایت منتشر کننده: بانک سوالات ششم (بیگدلی) WWW.BIGBEST23.IR

بخش دوم: اسم، صفت، ضمیر، حروف

ضمیمه: پسوندها و پیشوندهای معروف

تعداد صفحات: ۱۰

درس سوم

اسم

اسم کلمه ای است که از آن برای نامیدن استفاده می کنیم.

مانند: محمد - مریم - دانش - گیاه - سنگ - آسمان - ...

اسم را از جهت های گوناگون می توان بررسی کرد که ما در اینجا دو مورد از آن را بررسی می کنیم:

۱- شمار (مفرد و جمع)

۲- ساخت (ساده و غیر ساده)

شمار (مفرد و جمع)

هر اسم یا یکی را معرفی می کند یا بیش از یکی را . در صورت اول آن را مفرد و در صورت دوم آن را جمع می خوانیم .

مفرد مانند: کتاب، دوست ، مدرسه و....

جمع مانند: کتاب ها ، دوستان، مدارس و...

جمع ها خود دو دسته اند:

۱- جمع نشانه دار ۲- جمع بی نشانه

جمع نشانه دار

در زبان فارسی از دو نشانه ی «ها» و «ان» برای جمع بستن استفاده می کنیم. نشانه ی جمع جزئی است که به آخر اسم اضافه می شود و آن را از حالت مفرد به جمع تبدیل می کند.

اسم جانداران معمولاً با «ان» جمع بسته می شود. مانند: کودکان ، جوانان، پسران، مردان ، زنان، و...

اسم اشیاء و تقریباً همه ی اسم ها را می شود با «ها» جمع بست. مانند: کتاب ها ، خانه ها، سنگ ها، مدرسه ها و...

بعضی از اسم ها را می توان با هر دو نشانه ی «ان» و «ها» جمع بست. مانند: درختان ، درخت ها- پدران، پدرها و...

نشانه های جمع دیگری نیز در زبان فارسی به کار می روند:

ات : گروهی از اسم ها با «ات» جمع بسته می شوند.

مانند: مادر عصر ارتباطات و اطلاعات قرار داریم.

ین : مانند: معلمین، محصلین، مسلمین، و...

ون: مانند: انقلابیون، روحانیون، ...

«جات» نشانه ای است که بر انواع یک چیز دلالت می کند.

مانند: سبزیجات، ترشیجات، میوه جات، مرباجات و...

جمع بی نشانه : این دسته از جمع ها از عربی وارد زبان فارسی شده اند و چون نشانه ی جمع ندارند آنها را بی نشانه می خوانیم.

مانند: مساجد، مدارس ، کتب، افکار، اعمال، ...

بیش تر بدانیم:

اسم جمع: بعضی از کلمه ها به ظاهر مفردند ولی معنی جمع می دهند. به این دسته از کلمات « اسم جمع » می گویند.

مانند : قوم ، گروه ، ملت، دسته ، لشکر، گله و...

اسم جمع ها مفرد ندارند.

ساخت (ساده و غیر ساده)

کلمه ها از نظر ساخت یا ساده اند یا غیر ساده.

ساده : کلمه ای است که فقط یک جزء دارد و قابل تقسیم به اجزای کوچک تر نیست.

مانند: کتاب، شهر، گوسفند، صحرا،...

غیر ساده: کلمه ای که از چند جزء ساخته شده و می توان آن را به بخش های کوچکتر تقسیم کرد.

مانند: کتابخانه، نگهبان، امیدوار و...

کلمه های غیر ساده انواع گوناگونی دارند که در سال های بعد با آن ها آشنا می شوید. برخی از کلمه های غیر ساده دارای اجزائی هستند که هر کدام به تنهایی معنی دارد. به این دسته از کلمات غیر ساده «مركب» می گویند.

مانند: دل پذیر ، روزنامه، رودخانه، خوش بخت، و ...

برخی از کلمه های غیر ساده از ترکیب اجزای معنی دار با پسوندها و پیشوندها ساخته می شوند.

مانند: غمگین، بیمارستان، بادب، ایستگاه، آهنگر، گلزار

www.my-dars.ir

پیشوند و پسوند

اجزایی بی معنی که در ابتدا و انتهای کلمه ها می آیند و مفهوم جدیدی به آن ها می بخشند «پیشوند و پسوند» هستند.

پیشوند های پر کاربرد عبارتند از:

۱- با: باهتر ، بادب، باسواد...

۲- بر : برداشت ، برخورد، برقرار، ...

۳- بی : بی ادب، بی هنر، بی کار...

۴- نا : ناسپاس، نادرست، ناچیز، ناامید، ...

۵- باز : بازداشت، بازپرس، بازگشت ...

۶- نَ : ندار، نفهم، نترس، نسوز...

۷- هم : همدل، همکار، همدم ، هم نشین...

۸- ب : بخرد، بنام...

- ۱- بان: به کلمه مفهوم «محافظت و نگهبانی» را می دهد. مانند: نگهبان، باغبان، جنگلبان، دروازه بان،...
- ۲- دان: مفهوم جا و ظرف نگهداری می دهد؛ مانند: نمکدان، قلمدان، شمعدان، گلدان،...
- ۳- ستان: پسوند مکان است؛ مانند: گلستان، بیمارستان، کوهستان، هنرستان،...
- ۴- سار: در اکثر مواقع به معنی «مکان و فراوانی» دارد؛ مانند: کوهسار، چشمه سار، شاخسار،...
- ۵- زار: این پسوند به «مکان» اشاره می کند و همین طور «فراوانی» مانند: گلزار، نمکزار، علفزار،...
- ۶- گر: در بیشتر موارد معنی «شغل و کار» را می رساند؛ مانند: آهنگر، کارگر، رفتگر، مسگر،...
- ۷- گاه: پسوند «زمان و مکان» است. مانند: ایستگاه، آزمایشگاه، سحرگاه، صبحگاه، پرتگاه،...
- ۸- وار: گاهی معنی «شباهت» می دهد. مانند: دیوانه وار، برادر وار، ... و گاهی در معانی دیگر به کار می رود. مانند: امیدوار، بزرگوار،...
- ۹- چه: این پسوند معنی «کوچکی» میدهد. مانند: باغچه، آلوچه، کتابچه،...
- ۱۰- گین: این پسوند «صفت» می سازد. مانند: غمگین، اندوهگین، شرمگین، خشمگین،...
- ۱۱- ناک: این پسوند نیز «صفت» می سازد. مانند: غمناک، اندوهناک، بیمناک، وحشتناک،...
- ۱۲- مند: معنی «دارندگی و مالکیت» می دهد. مانند: هنرمند، کارمند، دانشمند، هوشمند،...
- ۱۳- گار: مانند: آموزگار، کردگار، آفریدگار، پرهیزگار، روزگار،...
- ۱۴- نده: صفت می سازد. مانند: دونده، بیننده، شنونده، داننده،...
- ۱۵- ان: فقط نشانی جمع نیست و معانی دیگری هم دارد. مانند: بامدادان، سحرگاهان، خاوران، خواهان، گریان،...
- ۱۶- انه: برای تشبیه و نسبت دادن به کار می رود. اسم، صفت و قید می سازد. مانند: دلیرانه، شجاعانه، آگاهانه، عصرانه،...
- ۱۷- ار: این پسوند با ریشه و بن فعل ترکیب می شود؛ مانند: دیدار، شنیدار، گفتار، خریدار، کردار،...
- ۱۸- الف: در آخر بن فعل اضافه شده و صفت می سازد. مانند: دانا، توانا، بینا، شنوا،...
- ۱۹- ه: این پسوند با کلمه های مختلفی ترکیب می شود. مانند: ناله، گریه، دسته، چشمه، گفته، نوشته، روزه،...
- ۲۰- ی: این پسوند هم «اسم» و هم «صفت» می سازد. آهنی، چوبی، ابری، خوبی، رفتنی، خواندنی،...
- ۲۱- ور: صفت می سازد. مانند: هنرور، سخن ور، نامور، گنجور،...
- ۲۲- ک: مانند: طفلک، چشمک، شهرک، اتاقک، موشک، ...
- ۲۳- ین: ینه: مانند: پشمین، زرین، آهنین، زرینه، نروینه، پشمینه،...

همانگونه که می بینید، همه ی کلمه های غیر ساده اسم نیستند بسیاری از این ها صفت اند مانند: خوشحال، خوش بخت، غمناک، اندوهگین،...

نشانه های جمع مانند «ها» و «ان» و همچنین دو نشانه ی «تر» و «ترین» که به صفت ها اضافه می شوند، کلمه ی «غیرساده» نمی سازد. بنابراین کلمه هایی از قبیل : « گیاهان، درخت ها، خوش تر، قشنگ ترین» ساده هستند.

بیش تر بدانیم:

- به کلمه های غیر ساده ای که از «قسمت های معنی دار» + «وند» ساخته می شوند ، «مشتق» می گویند. مانند: دانا، انوهگین، گرما، هنرمند،...
- به کلمه های غیر ساده ای که همه ی قسمت هایشان معنی دار است ، «مرکب» می گویند. مانند: کتابخانه ، هواپیما، کهنسال، پاکدامن،...
- به کلمه های غیر ساده ای که دو قسمت معنی دار دارند و همچنین دارای «وند» هستند ، «مشتق-مرکب» می گویند. مانند: دانش آموز، بازنویسی،...

علاوه بر پیشوند و پسوند الفاظی را که در میان کلمه های غیر ساده می آیند ، «میان وند» می گویند.

مانند: سراسر، لبالب، کمابیش، سرتاسر، سراپا، ...

درس چهارم

«صفت» کلمه ای است که حالت ، مقدار، شمار و یا دیگر ویژگی های اسم را توضیح می دهد. اسمی که صفت درباره ی آن توضیح می دهد، «موصوف» نامیده می شود.

«صفت» معمولا بعد از اسم می آید و به وسیله ی کسره «ـِ» یا «ی» با آن اسم وصل می شود.

مانند: آسمان آبی پرندۀ ی زیبا

برای تشخیص صفت از اسم می توان به کلمه ها «تر» یا «ترین» اضافه کرد. اگر معنی داد، آن کلمه صفت است وگرنه اسم می باشد.

مانند: بلندتر ← معنی می دهد؛ پس «بلند» صفت است.

درخت ← معنی ندارد؛ پس «درخت» اسم است.

بعضی از صفت ها ساختمان خاصی دارند و با «تر» و «ترین» معنی نمی دهند. مانند صفت هایی که از رابطه ی زیر به دست می آیند:

بُن مضارع + نده ← نویسنده ، بیننده، شنونده، ...

در زیر انواع صفت ها معرفی می شود:

۱- همه ی رنگ ها صفت هستند ؛ مانند: آبی ، قرمز، زرد، سبز، خاکستری، ...

۲- صفت های فاعلی:

بُن مضارع + نده —————> نویسنده ، بیننده، شنونده، ...

بُن مضارع + الف —————> گویا، شنوا، بینا، ...

بُن مضارع + ان —————> گریان، خندان، جوشان، ...

صفت مفعولی: بُن ماضی + ه —————> دوخته ، شکسته ، سوخته،

صفت لیاقت: مصدر + ی —————> خوردنی ، پوشیدنی ، آشامیدنی،...

صفت نسبی: اسم + ی —————> آهنی ، آسمانی، بهاری، ...

اسم + ین —————> زرین، پشمین، آهنین،...

صفت های شمارشی: مانند: چهارم ، پنجم، هشتم، ...

پنجمین، ششمین، هشتمین،...

نکته

صفت های شمارشی گاهی قبل و گاهی بعد از اسم می آیند.

دومین	خانۀ	اتاق	پنجم
□ □	□ □ □	□ □ □ □	□ □ □ □ □

نکته

گاهی اسم و صفت به جای کسره (-) به وسیله ی «ی» به هم وصل می شوند ؛ مانند:

من مادری مهربان دارم.

ما خانه ای بزرگ خریدیم.

نکته

«صفت» خود در جمله یک نقش دستوری به حساب می آید. اما جز صفت بودن نقش دیگری هم می پذیرد.

صفت ها می توانند «قید» یا «مسند» باشند.

مانند: گل زیبا است او زیبا می نویسد
□□□ قید

موصوف و صفت

هر گاه پس از اسم کسره (-) بیایدو سپس صفتی به آن اسم اضافه شود ، ترکیب «موصوف و صفت» ساخته می شود . به این ترکیب « ترکیب وصفی » هم می گویند.

اسم - صفت

مانند: کتاب مفید

برخی از ترکیب های «موصوف و صفت» می توانند جا به جا شوند.

مانند: مرد نیک ← نیک مرد صدای خوش ← خوش صدا

مضاف و مضاف الیه

هرگاه پس از اسمی کیره (-) بیاد و سپس اسمی دیگر قرار بگیرد ، به اسم اول «مضاف» و به اسم دوم «مضاف الیه» می گوئیم و این ترکیب را ترکیب اضافی می گوئیم.

اسم - اسم

مانند: کتاب تاریخ

برخی از ترکیب های «مضاف و مضاف الیه» نیز می توانند جابه جا شوند.

مانند: سرای دانش ← دانش سرا مزد کار ← کارمزد

چند نکته ی مهم

۱- اسم ها + ی ، صفت می سازند . مانند: ابری، آسمانی، پاییزی،...

بهار + ی ← بهاری
□ □ □ □

۲- صفت ها + ی اسم می سازند.مانند: پاکی ، بدی، خوبی، ...

سرد + ی ← سردی
□ □ □ □

۳- کلمه های « پهن ، گرم ، سرد، دراز، ژرف» صفت هستند ، ولی « گرما، سرما، پهناء، درازاء، ژرفا» اسم هستند.

نکته

اگر ضمائر به اسم اضافه شوند ، ترکیب اضافی ساخته می شود.

مانند: کتاب من خانه ی ما
مضاف مضاف الیه مضاف مضاف الیه

ضمیر های «متصل» نیز می توانند «مضاف الیه» باشند.

کتاب من کشور مان
مضاف مضاف الیه مضاف مضاف الیه

۱- به آخر ترکیب «تر» اضافه می کنیم . ترکیبی که معنی داد ، «موصوف و صفت» است و ترکیبی که معنی نداد ، «مضاف و مضاف الیه» است.

مانند: کلاس بزرگ ← کلاس یزرگتر (معنی می دهد ← موصوف و صفت)

کلاس درس ← کلاس درس تر (معنی نمی دهد ← مضاف و مضاف الیه)

۲- در ترکیب ها به اسم اول «ی» اضافه می کنیم. اگر معنی داد، «موصوف و صفت» است و اگر معنی نداد «مضاف و مضاف الیه» می باشد.

مانند: دانش آموز زرنگ ← دانش آموزی زرنگ (معنی می دهد ← موصوف و صفت)

دانش آموز مدرسه ← دانش آموزی مدرسه (معنی نمی دهد ← مضاف و مضاف الیه)

۳- کسره (-) یا «ی» را از بین ترکیب برداشته و به آخر ترکیب فعل «است» را اضافه می کنیم. ترکیبی که معنی داد، «موصوف و صفت» و ترکیبی که معنی نداد، «مضاف و مضاف الیه» است.

مانند: دیوار بلند ← دیوار بلند است (معنی می دهد ← موصوف و صفت)

دیوار مدرسه ← دیوار، مدرسه است. (معنی نمی دهد ← مضاف و مضاف الیه)

درس پنجم

ضمیر

ضمیر کلمه ای است که معمولاً جانشین اسم می شود و از تکرار اسم جلوگیری می کند.

مانند: علی در مدرسه بود . او با دوستانش گفت و گو می کرد.

ای مادر عزیز که جانم فدای تو

ضمیر شخصی: ضمیری است که جانشین شخص می شود . این نوع ضمیر هم بصورت «من» به کار می رود و هم بصورت «پیوسته و متصل» . ضمائر
 جمع

مفرد	جمع
اول شخص	من
دوم شخص	تو
سوم شخص	او

ضمائر پیوسته عبارتند از:

مفرد	جمع
اول شخص	مَن
دوم شخص	تَـ
سوم شخص	شَـ

همانطور که می بینید ضمیر های متصل به واژه های دیگر می چسبند:

مانند: اکنون دلم می خواه کمی درباره ی چهره ی دوم خودم برایتان بگویم .

همانگونه که در جدول ضمیر ها دیدید ، این کلمه ها نیز مانن فعل ها شش ساخت دارند. ضمیر « ایشان » و « شما » هر دو جمع هستند ، ولی گاهی برای احترام به شخص ، در معنی «مفرد» نیز به کار می روند.

مانند: پیامبر(ص) آمدند.ایشان نزدیک ترین جای را برگزیدند .

به پدر بزرگم گفتم شما بفرمایید روی صندلی بنشینید.

ضمیر می تواند نقش های گوناگونی در جمله بپذیرد.

• می تواند «نهاد» باشد:

ما الان سه چهارسال است اینجا هستیم.

• می تواند «مفعول» باشد:

بالاخره کودکان تو را گرفتار می کردند.

• می تواند «مضاف الیه» باشد:

خشنودی تو مایه ی خشنودی من است.

• می توانی «متمم» باشد:

به او سلام دادم.

ضمیر های «پیوسته» در اکثر موارد « مضاف الیه » هستند، البته گاهی «مفعول» هم می شوند:

مانند: مهتر برون نمی رود از سینه ام

چو رستم بدیدش برانگیخت اسب

در مصراع بالا «ش» مفعول است : «وقتی رستم او را دید.» گروه آموزشی عصر

بیشتر بدانیم:

www.my-dars.ir

نوع دیگری از ضمایر هستند که همیشه یک شکل دارند و به جای هر شش شخص به کار می روند؛ از این رو به آن ها « ضمیر مشترک » می گویند.

این ضمایر عبارتند از : خود، خویش، خویشتن

خود گفتم خود گفتیم

خود گفتمی خود گفتید

خود گفت خود گفتند

ضمیر «خود» با ضمایر متصل هم می تواند ترکیب شود: خودم ، خودت، خودش،...

گاهی از آنان به جای «آن‌ها» استفاده می‌کنیم ، یعنی به عنوان « ضمیر سوم شخص جمع»

مانند: آنان که از میهن خود دفاع کرده اند ، نامشان جاوید باد.

حتی آنان که سلاح نداشتند به سپاه دشمن حمله می کردند.

درس ششم

حروف

حرف کلمه ای است که به تنهایی معنی مستقلی ندارد و با همراهی در کنار کلمات و جملات دیگر معنا پیدا می کند.

حرف ها انواعی دارند از جمله :

۱- حروف اضافه : مانند: از ، در، به ، با ، برای، بر، و...

۲- حروف ربط (پیوند) : مانند: که ، تا، و، ولی، اما، چون ، زیرا، اگر، همین که ، و...

۳- حروف نشانه ی ندا: مانند: آی ، ای، یا، الف، و...

۴- حرف «را» که نشانه ی مفعول است و در گذشته حرف اضافه هم بوده است.

نکته

حرف ربط میان دو جمله می آید و آن ها را به هم پیوند می دهد.

مانند: باید کاری کنم که او هم فردا به مدرسه برگردد.

نکته

حرف «و» گاهی میان دو کلمه می آید که در این صورت به آن حروف «عطف» می گویند.

مانند: روز پنجم بهتماشای مغازه ها و عکس های جلوی سینماها گذشت.

نکته

کلمه ای که بعد از حروف اضافه بیاید، «متمم» خوانده می شود، مانند:

آقامعلم به من اشاره کرد.

نکته

کلمه ای که بعد از حرف ندا بیاید ، «منادا» است.

ای زبان فارسی ، ای در دریای دری

گروه آموزشی عصر

ASR_Group@outlook.com

@ASRschoo2